

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

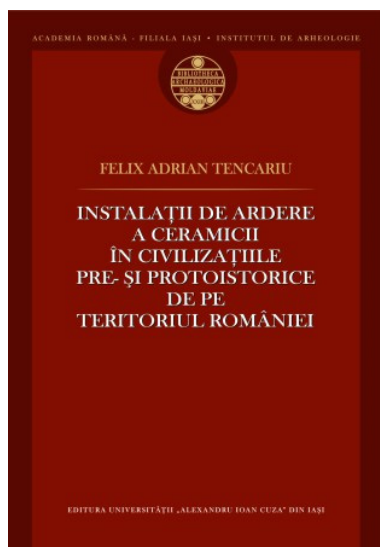
Felix-Adrian Tencariu, *Instalații de ardere a ceramicii în civilizațiile pre- și protoistorice de pe teritoriul României*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2015, 255 p., 136 de figuri și 5 tabele.

Felix-Adrian Tencariu este cercetător în cadrul Centrului de cercetare Arheoinvest, Departamentul Științe, Institutul de Cercetări Interdisciplinare al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Domeniul său de interes vizează preistoria României în context european, arheologia experimentală și etnoarheologia. Și-a finalizat studiile doctorale în anul 2009, în domeniul Istorie, la aceeași universitate.

Lucrarea *Instalații de ardere a ceramicii în civilizațiile pre- și protoistorice de pe teritoriul României* se bazează pe teza de doctorat cu același titlu, constituind rodul unei cercetări întinse pe mai mulți ani. Metodologia care a stat la baza acestei lucrări a depășit metodele „tradiționale”, așa cum precizează și autorul în *Prefață* (p. 13-14), axându-se pe analogie și deducție.

Cartea este structurată în opt capitole, fiecare dintre acestea cuprinzând mai multe subcapitole ce își propun o înțelegere mai bună a instalațiilor de ardere a ceramicii și a evoluției lor de-a lungul epocilor preistorice. Lucrarea este deschisă de un *Cuprins* în limba română tradus și în limba engleză, urmat de un *Cuvânt înainte* (p. 9-10) realizat de prof. univ. dr. Nicolae Ursulescu, de o *Notă a editorului* (p. 11-12) formulată de cercetătorul științific George Bodi și de o *Prefață* (p. 13-14) întocmită de către autor.

Capitolul introductiv (p. 15-21) debutează cu stabilirea etimologiei cuvântului ceramică și cu punctarea modului de evoluție a acestui material sintetic prin ochii arheologilor și al anticarilor, continuând cu o definiție clară a instalațiilor de ardere a

ceramicii. În acest prim segment, autorul face și o scurtă prezentare a modului în care este structurată lucrarea. Partea a doua a acestui capitol reprezintă o scurtă avanpremieră a istoricului cercetărilor instalațiilor de ardere a ceramicii relatând totodată modul în care diferiți cercetători au interpretat instalațiile descoperite.

La începutul celui de-al doilea capitol, *Repere ale apariției și evoluției ceramicii și instalațiilor de ardere* (p. 23-40), sunt tratate patru teorii privind modul în care a apărut ceramica. Astfel, avem expuse următoarele ipoteze: *Arhitectura*, *Ipoteze „culinare”*, *Intensificarea resurselor* și *Elaborare social-simbolică*. În continuare, sunt prezentate cronologic câteva descoperiri timpurii de ceramică și instalații de ardere a ceramicii din diferite perioade și colțuri ale lumii. Așadar, sunt discutate: cea mai veche descoperire de până acum, din situl de la Dolní Věstonice (fragmente de statuete zoomorfe și antropomorfe), continuând cu cele aparținând culturii Jōmon (interpretate de cercetători ca fiind „prima ceramică din lume”), descoperirile din Asia sud-vestică – Anatolia, Zagros și Levant și cele din Mesopotamia, încheindu-se cu observații ce privesc ceramica din unele situri din Grecia și primele descoperiri de ceramica din Africa, America de Sud, Centrală și de Nord.

De la materia primă la produsul finit. Date generale despre lanțul operator al producerii ceramicii preistorice și tradiționale (pre-industriale) (p. 41-67) reprezintă un capitol ce poate fi catalogat ca un instrument necesar de lucru în care sunt expuse pe larg etapele producerii ceramicii. Accentul este pus pe *Arderea ceramicii* (p. 56-67) care presupune o anumită experiență în manipularea focului și anumiți pași care trebuie urmați cu strictețe pentru o calitate bună a produsului finit.

Instalații de ardere a ceramicii în neoliticul și eneoliticul de pe teritoriul României (p. 69-98) este titlul celui de-al IV-lea capitol care aduce în discuție descoperirile de instalații de ardere a ceramicii din neo-eneoliticul românesc, care, de altfel, este perioada preistorică în care se atinge maxima dezvoltare a acestor instalații. Cea mai simplă dintre acestea este groapa de ars ceramică, iar cea mai complexă este cuptorul bicameral cu camerele dispuse vertical. Capitolul se încheie cu o discuție comparativă a descoperirilor din România și a celor din Europa de la același nivel cronologic.

O altă secțiune din structura lucrării este dedicată instalațiilor din epoca bronzului și prima epocă a fierului. În acest capitol, *Instalații de ardere a ceramicii în epoca bronzului și prima epocă a fierului de pe teritoriul României* (p. 99-109), autorul prezintă câteva dintre puținele descoperiri de acest tip din perioada menționată, trecând în revistă, totodată, caracteristicile ceramicii. Firesc, Felix Tencariu pleacă de la considerentul că prezența ceramicii atestă în mod direct existența instalațiilor de ardere, chiar dacă acestea nu au fost descoperite într-un număr foarte mare. Acest capitol se încheie cu o încercare de explicare a lipsei informațiilor arheologice referitoare la instalații, presupunându-se că, cel mai probabil, ceramica se ardea în instalații efemere – arderi în aer liber, cuptoare de suprafață (distruse ulterior) și/ sau în gropi.

Al VI-lea capitol, *Date etnografice privind tehnologia ceramicii (cu privire specială asupra arderii)* (p. 111-157), începe cu o definiție a etnografiei și o comparație între cercetare etnografică și cea arheologică. Autorul discută diferențele evoluției culturale a comunităților din diferite regiuni ale globului și oferă o perspectivă de ansamblu asupra arderii ceramicii în diverse tipuri de instalații. Sfârșitul capitolului aduce o contribuție originală consistentă, constând într-un demers etnoarheologic printre olarii din estul României. Sunt oferite date sistematice privind toate etapele acestei activități, din păcate pe cale de dispariție, dar și considerații cu privire la statutul social și economic al olarului în România contemporană.

Arheologia Experimentală: încercări de testare a tehnologiei arderii ceramicii preistorice (p. 159-186) cuprinde, în esență, datele experimentelor arheologice realizate în plan național. Capitolul debutează cu o imagine asupra începuturilor arheologiei experimentale și cu expunerea primelor demersuri făcute în această direcție, continuând, mai apoi, cu prezentarea experimentelor arheologice realizate la noi în țară de diferiți cercetători. Capitolul se încheie, ca și cel precedent, cu un element de originalitate, și anume prezentarea propriilor experimente și a unor concluzii la care autorul a ajuns în urma acestora. Felix Tencariu a desfășurat experimente de ardere a ceramicii realizând și utilizând aproape toate instalațiile cunoscute sau presupuse (arderi în aer liber, arderi în gropi, arderi în cuptoare) pentru preistoria și protoistoria teritoriului României. Experimentele, parțial publicate anterior, au avut loc cu precădere în proximitatea siturilor arheologice de la Cucuteni (*Dealul Gosan*) și Isaiia (*Balta Popii*), fiind integrate campaniilor de săpături arheologice sau unor inițiative experimentale de amploare.

Capitolul *Considerații finale* (p. 187-207) constituie o sumă de reflecții, sinteze și concluzii asupra subiectului propus, bazat pe coroborarea datelor expuse în capitolele precedente. Primele două subcapitole constituie o pledoarie pentru o „arheologie a acțiunii”, printr-o analiză extinsă a lanțului operator al producerii ceramicii preistorice (și în special al etapei arderii) atât din perspectiva descoperirilor arheologice, cât și a analogiilor etnografice, etnoarheologice și experimentale. Al treilea subcapitol reprezintă unul din punctele de rezistență ale lucrării, și anume creionarea unei tipologii a instalațiilor de ardere a ceramicii. Astfel, Felix-Adrian Tencariu propune cinci tipuri esențiale de instalații de ardere: tipul A (arderea în aer liber, cu două subtipuri); tipul B (groapa de ars ceramică); tipul C (cuptorul monocameral de suprafață care cuprinde trei subtipuri C1, C2 și C3); tipul D (cuptorul îngropat cu tunel lateral de alimentare cu combustibil și groapa fochistului cu două subtipuri); și tipul E (cuptorul evoluat, cu două camere dispuse vertical, separate printr-un grătar). În ultimul subcapitol, *Concluzii și direcții de cercetare* (p. 204-207), se expun câteva observații referitoare la statutul socio-economic al olarilor în preistorie, precum și limitele demersului autorului și perspectivele de cercetare.

Urmează o bogată *Bibliografie* (p. 209-226), ce include și o secțiune de Abrevieri (p. 225-226), la care se adaugă și *Lista ilustrațiilor* (atât în română cât și în limba engleză)

(p. 227-234). Lucrarea se încheie cu un rezumat extins în limba engleză (p. 235-255), care face informațiile prezentate să fie accesibile și publicului străin.

Informațiile oferite cititorului sunt însoțite de imagini, hărți și tabele, alb-negru, dar și color, calitatea imprimării acestora fiind în general bună.

După cum menționam anterior, lucrarea prezentată are la bază teza de doctorat a autorului, completată ulterior cu informații documentare noi, studii de teren și demersuri experimentale. Volumul are meritul de a contribui la o mai bună și mai nuanțată cunoaștere a diversității instalațiilor de ardere a ceramicii preistorice și a modului de funcționare a acestora, utilizând, în același timp, strategii de cercetare din sfera antropologiei culturale (etnoarheologie, ecologie culturală, arheologie experimentală).

Lucrarea prezentată este una de impact în peisajul istoriografic românesc și constituie o lectură plăcută și utilă, atât pentru cei din domeniu, cât și pentru publicul larg.

Maria-Cristina CIOBANU

Stanislav Țerna, Mariana Vasilache, *Figurinele antropomorfe din etapa Cucuteni A din interfluviul pruto-nistrean (în baza colecțiilor Muzeului Național de Istorie a Moldovei)/ Anthropomorphic figurines from Cucuteni A stage from the Prut-Dniester interfluve (the collections of the National Museum of History of Moldova)*, Ministerul Educației, Culturii și cercetării, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Biblioteca „Tyragetia” XXXI (coord. Eugen Sava, Aurel Zanoci), Chișinău, 2019, 263 p.

Lucrarea prezentată constituie cel de-al XXXI-lea volum al prestigioasei serii <<Biblioteca „Tyragetia”>>, serie editată de Muzeul Național de Istorie a Moldovei de la Chișinău sub coordonarea reputaților specialiști Eugen Sava și Aurel Zanoci.

Titlul volumului (realizat bilingv, în limbile română și engleză), „Figurinele antropomorfe din etapa Cucuteni A din interfluviul pruto-nistrean (în baza colecțiilor Muzeului Național de Istorie a Moldovei)”, nu lasă nici o îndoială asupra substanței lucrării care este semnată de doi dintre cei mai apreciați specialiști în cercetarea culturii Cucuteni, regretatul Stanislav Țerna și Mariana Vasilache.

La modul practic, lucrarea prezintă detaliat colecția de plastică antropomorvă aparținând fazei A a culturii Cucuteni aflată în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei de la Chișinău, indiferent de gradul de fragmentare sau de conservare a pieselor. Mai mult decât atât, această importantă categorie de artefacte arheologice este

analizată cu acribie din perspectiva actualei paradigme de cercetare și interpretată prin prisma ultimelor abordări în domeniu.

Volumul este structurat în patru mari capitole însoțite de „Introducere” și „Concluzii”, „Bibliografie” și „Planșe”.

Introducerea – semnată de ambii autori – se constituie într-un *argument* pentru apariția volumului. În primă instanță, realizarea acestei lucrări se încadrează într-un program coerent – important, cu siguranță, pentru Mariana Vasilache în calitatea sa de director adjunct al muzeului de la Chișinău – direcționat spre publicarea exhaustivă a patrimoniului muzeului care deține numeroase piese inedite.

Introducerea în circuitul științific a colecțiilor încă nevalorificate este susținută și de interesul mai multor specialiști de pe întreg mapamondul pentru patrimoniul Epocii cuprului din Republica Moldova, interes concretizat în proiecte de cercetare comune.

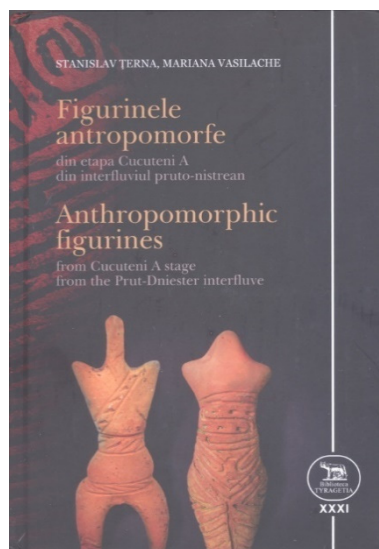
Capitolul „Cercetarea etapei Cucuteni A între Prut și Nistru – considerații generale”, care deschide propriu-zis volumul, este semnat de Mariana Vasilache. El se constituie într-un util istoric al cercetării fazei Cucuteni A în Republica Moldova, completat cu date succinte privitoare la trăsăturile acesteia în teritoriul de referință. Sunt prezentate, acum, date care țin de caracteristicile așezărilor și structura lor internă, dar și de uneltele și instrumentarul tipic prezent în siturile cercetate, completate cu informații privitoare la modelarea și arderea ceramicii.

Următorul capitol, al doilea, „Plastica antropomorfă a etapei Cucuteni A – considerații generale”, este semnat de Stanislav Țerna. Capitolul se constituie într-o extrem de interesantă trecere în revistă a tuturor direcțiilor de cercetare importante în studiul plasticii antropomorfe.

În primă instanță, sunt menționate principalele etape parcurse de abordarea sistematică a figurinelor și, mai ales, paradigmele interpretative specifice diferitelor stadii de cercetare, cu raportare la întreg arealul de răspândire a complexului cultural Cucuteni – Tripolie.

În continuare, sunt sistematizate date statistice, dar și aspecte tehnologice și care țin de canoanele de modelare ale pieselor. Sunt abordate, de asemenea, aspecte privind gradul de fragmentare și prezervare însoțite de reprezentări grafice extrem de sugestive și de utile tuturor specialiștilor care se apleacă asupra acestei categorii de artefacte.

Nu în ultimul rând, sunt evidențiate aspectele care țin de ornamentație, fiind vizate atât datele privitoare la decor, cât și la obiectele de podoabă figurate pe statuete.

Toate informațiile amintite sunt sistematizate și grafic, aspect care – trebuie subliniat – constituie o premieră în abordarea plasticii antropomorfe cucuteniene și care permite o mai facilă evidențiere și înțelegere a problematicii abordate.

O analiză detaliată privind contextul de descoperire a figurinelor, completată cu numeroase date statistice, întregeste în mod fericit tabloul general oferit de acest capitol asupra plasticii antropomorfe cucuteniene.

Capitolul se încheie cu o trecere în revistă a potențialului social al pieselor în discuție, cu accent pe teoriile intrate în literatura de specialitate în ultimele două decenii.

Substanța lucrării o reprezintă capitolul III, „Colecții”, realizat de Mariana Vasilache.

Cele 11 așezări de pe teritoriul Republicii Moldova din care provin piese de plastică antropomorfă sunt ordonate alfabetic.

Fiecare sit beneficiază de o fișă care prezintă istoricul cercetărilor însoțit de o prezentare detaliată a descoperirilor relevante. Multe dintre aceste fișe sistematizează date inedite care au fost la dispoziția autorilor prin intermediul rapoartelor aflate în arhiva Muzeului Național de Istorie a Moldovei.

Fișa de sit este urmată de „Catalogul figurinelor antropomorfe”, pentru fiecare sit în parte. Fiecare piesă are un număr de ordine, în ansamblul colecției provenită din aceeași așezare. Dimensiunea colecțiilor descoperite variază de la câteva piese, la câteva zeci sau chiar mai mult de o sută.

Fiecare fișă de piesă include descrierea și dimensiunile artefactului, date privind pasta și arderea, numărul de inventar și bibliografia (acolo unde ea există). Subliniem faptul că numeroase piese sunt inedite și că ele ajung abia acum la dispoziția celor interesați.

Fotografiile color ale fiecărei piese în parte identificate cu numărul de catalog, realizate – pentru fiecare exemplar – din cel puțin trei poziții (fără scară din păcate) se regăsesc în cele 63 de planșe poziționate la finalul lucrării. Firesc, ele completează și ilustrează informația regăsită în acest capitol.

Ultimul capitol numerotat al lucrării, cel de-al IV-lea, „Caracterizarea generală a plasticii antropomorfe din etapa Cucuteni A din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei”, este realizat de Stanislav Țerna. Autorul realizează aici un tip de fișă de sit – pentru fiecare așezare în parte – în care sintetizează datele din capitolul anterior evidențiind aspectele care țin de tehnologie, morfologie, stilistică și contextul de descoperire. Subsecvent, câteva pagini de Concluzii succinte, semnate de același autor, urmate de Bibliografia utilizată la realizarea lucrării, încheie volumul.

Fără nici o îndoială, lucrarea prezentată se constituie într-un util instrument de lucru pentru toți cei care sunt interesați de plastica antropomorfă a complexului cultural Cucuteni – Tripolie, fie ei iubitori de artă preistorică sau cercetători avizați.

Volumul este extrem de atractiv și pentru că pune la dispoziția tuturor celor interesați date relevante privitoare la descoperirile aparținând fazei A a culturii Cucuteni de pe teritoriul Republicii Moldova. Trebuie subliniat faptul că, până la apariția acestei lucrări, multe dintre informațiile sintetizate de cei doi autori nu erau accesibile, fie pentru că erau inedite, fie – în multe cazuri – datorită barierei lingvistice, piesele fiind publicate în limba rusă.

Fructificând parte din munca depusă la redactarea tezei de doctorat a regretatului și talentatului nostru coleg, Stanislav Țerna, analiza generală făcută asupra plasticii antropomorfe Cucuteni A se constituie într-un material de referință care poate fi oricând consultat pentru a putea recepta și înțelege importanța acestei categorii de artefacte în viața comunităților aparținând marelui complex Cucuteni – Tripolie. Sintetizarea grafică a multora din aspectele discutate – ca de exemplu, tipurile de fragmentare sau repartizarea elementelor de decor – sunt de referință, această metodologie nefiind aplicată, până acum, materialelor cucuteniene.

Ilustrația color și publicarea în condiții grafice de cea mai bună calitate, constituie aspecte care trebuie menționate. În egală măsură, ținem să subliniem faptul că publicarea bilingvă constituie un plus al acestui volum, textul în limba engleză asigurând accesibilitatea materialelor pe întreg mapamondul.

Din cele prezentate, este evident că volumul „Figurinele antropomorfe din etapa Cucuteni A din interfluviul pruto-nistrean...” se constituie într-o lucrare de referință care va constitui, cu mare probabilitate, un model pentru abordări similare care să valorifice colecțiile inedite aparținând atât altor epoci istorice, cât și altor instituții (ca specialist în cercetarea culturii Cucuteni, aștept – cu mare nerăbdare, bineînțeles – apariția volumelor substanțiale care vor fi dedicate valorificării plasticii antropomorfe Cucuteni A-B și mai apoi, B, din colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei de la Chișinău).

Senica ȚURCANU

Mircea Ciubotaru, *„Misterele” onomastice ale Iașilor*, vol. I-II, Editura DarkPublishing, București, 2021, 438 p. (vol. I) și 358 p. (vol. II)

Mircea Ciubotaru, *Grădini, Piețe, Case și Locuri. Studii ieșene*, Editura Doxologia, Iași, 2021, 228 p.

Cele două volume ale cărții asupra căreia se atrage luarea aminte aici a celor interesați de tematica istorico-filologică privitoare la Iași, cu o completare prin cele adunate sub cel de-al doilea titlu menționat, erau oarecum anticipate încă de acum câțiva ani, vremea în care distinsul autor oferea prin presa ieșeană câte o „tălmăcire” a vreunei denumiri din „rătăcănilor” „capitaliei” a „Prințipatului Moldaviei” de altădată.

Distinsul cercetător și universitar ieșean, „vultureștean” de Vaslui născut... la Timișoara, obișnuise în ultimii ani pe preocupății de istorie locală cu monografiile fără zăbavă (în)tocmite, cu precădere pentru așezările mai apropiate „de baștină”. La acestea, trebuie adăugate și „sfichiuirile” prompte ale celor ce încercau, la rândul-le, să zămislească istorii locale dar cu mai puțină „știință și putirintă”.

Fermecat de fraza profesorului Mircea Ciubotaru, autorul acestor rânduri tinde spre arhaizare și pierde din vedere conținutul „vârtos” al lucrărilor pe care intenționează să le prezinte succint într-o ispitire a celor ce iubesc Iașii și nu numai de a purcede, grabnic la măcar răsfoirea op-urilor.

Îndelung și temeinic a căutat Mircea Ciubotaru în opis-urile și dosarele Serviciului ieșean al Arhivelor Naționale, cât și în cele multe și variate, din toate punctele de vedere, ce s-au publicat despre urbea de pe Bahlui. Munca de sistematizare a unui asemenea vast material documentar presupune un efort deosebit și de uzură, ceea ce trădează tenacitatea autorului.

Forma de prezentare aleasă, în detrimentul întocmirii unui lexicon – spre care, mărturisește împrecinatul, a fost tentat a o „comite” – se dovedește a fi optimă. Capitolele și subcapitolele abordează fiecare câte o unitate istorico-geografică din

alcătuirea Iașilor: *Vatra Târgului. Mahalale și cartiere* (Târgul de Jos, Târgul de Sus, ... Tălpălari și Râpa galbenă); *Muntenimile și Copoul, Căcaina – un nume prigonit; Șesul Bahluiului* (Bucium și Socola, ..., Nicolina și Galata, Alexandru cel Bun și Dacia).

Acestora le sunt antepuse *Preliminariile* (Iași – ortografie, ortoepie și etimologie; Incursiuni la obârșiile târgului Iași (I, p. 17-39) și justificarea la *O cercetare necesară* (I, p. 15-16)). Ultimele două capitole, la o primă aruncare de privire, ar părea să iasă – cel puțin prin titluri – din matricea întregului demers: *Fantasme erotice și subterane* (II, p. 221-237); *Politică administrație și toponimie ieșeană* (II, p. 238-278). Cei ce-și păstrează îndoiele privitoare la cele expuse și lămurite de autor, ca și cei ce doresc să-și extindă aria de lectură, pot continua lecturile după vasta *Bibliografie* (II, p. 279-303).

Cititorii interesați doar de o grabnică informare privind o zonă, o stradă sau un imobil și împrejurimile (dar și „împrejurările”) sale se pot ajuta de *Indice Antroponimic* (II, p. 304-329) și *Indice Toponimic* (II, p. 330-357).

Unele obiective din cele „trecute vieți” ale ieșenilor, atinse în „*Misterele*” ... *Iașilor* s-au găsit, sub bagheta aceluiași maestru (Mircea Ciubotaru), adunate și prezentate mai pe larg în cea de a doua carte semnalată aici. Într-o haină a limbajului de această dată sobră, cititorul comunicărilor reunite sub genericul (promițător generos!) *Grădini, piețe și locuri* va putea, mai lesne, să-și închipuie, în urma lecturii, că prin Complexul Pallas bunăoară, se afla în Grădina Domnească, himeră de modernizare (p. 11-20). Trecând peste „bolohanii” noilor edili de pe pietonalul Ștefan cel Mare, doamnele aflate în impas și-ar putea închipui că ar putea să intre într-o dugheană de pe locul Mitropoliei pentru a li se pune grabnic tocul desprins de la pantof, de n-ar fi ajuns după episodul construirii grilajului actual al curții (v. p. 149-161).

Slujitor fidel al Institutului de Filologie Română „A. Philippide”, a cărei comunitate științifică este găzduită în fosta casă a lui Gh. Asachi din actuala stradă Codrescu, autorul – în ciuda acribiei științifice aplicată în studiile închinat acestui edificiu – își trădează și „trăirea inimii”. Cum altfel s-ar putea interpreta mărturisirea că, la atingerea unei cărți din biblioteca institutului „cu mențiunea” tipografiei lui Asachi, nu-și poate reprima „emoția” livrescă la gândul că aceasta a fost imprimată la doar câțiva metri distanță, sub privirea severă a marelui ctitor de cultură națională (p. 206)? Respectul pentru „Lucrul meu și al meu repaos”, deviza lui Gh. Asachi, pare a fi sacru în colectivul pomenit, de vreme ce și aici se clamează că „în Casa Asachi s-a reluat «lucrul» cărțurăresc. Fără repaos” (p. 200).

Legătura intrinsecă între „Natură și istorie”, văzută de autor și ca una dintre „Sinteze ale memoriei” evocă oameni de nu tare de demult care, cu o conștiință exemplară și pentru cei de azi, s-au străduit să ocrotească un simbol al unirii de la 1859: Castanul de la Vișan (p. 221-226). Celelalte grădini și piețe ale Iașilor le va descoperi cititorul care va urmări și în acest volum acele „noi contribuții la cunoașterea momentelor de inflexiune în mentalități” (p. 7 sic!).

„Scopos-ul” mărturisit de autor și citat aici este unul din temeiurile ce unesc cele două titluri prezentate. De altfel, unitatea celor două titluri este „trădată” de autor prin anunțul că „încă un volum, în pregătire [...] va completa cadrul general al geografiei urbane și al toponimiei ieșene” (I, p. 16).

Parcurgând toate cele trei volume, cei interesați vor sesiza lesne că dincolo de explicația, etimologică de multe ori, a vreunui „mister” toponimic se desfășoară un crâmpiei de istorie, de viață cotidiană de altădată, care – reunit cu celelalte – explică dintr-o perspectivă firească cursul istoriei generale, cursul civilizației de aici ca parte componentă din complexul angrenaj social a ceea ce multora le place să numească umanitate.

Nu de puține ori apar ... aparente paradoxuri! De pildă, în 1913, locuitorii din str. Adunaților (Mahalaua Broscăria) solicitau schimbarea numelui străzii în str. Bogdan-Dragoș Vodă. Printre semnatari se găsește și un Șt. Müller, ceea ce-i prilejuiește autorului observația că „petenții” nu se considerau urmașii unor adunați din cine știe ce locuri (deși erau), dar nu realizau că nu aveau nicio legătură cu voievodul cu numele istoric inventat (II, p. 249).

Într-o altă situație, referindu-se la Cvartalul Bellevue, distinsul autor îl consideră „franțuzit” (I, p. 296). S-ar dori să se conserve și în toponimie cât mai mult din trecutul nostru, dar nu cred că domnu’ profesor și-ar dori să locuiască astăzi mai curând pe str. Scursurilor decât pe str. Botanică (II, p. 250-251). S-ar mai putea remarca și că, una e să stai pe Aurora decât ... în fundacul Babei (I, p. 296). Unele corecții au fost și sunt necesare dar „comițiile” edililor ieșeni însărcinate cu atare îndeletniciri ar trebui să aibă drept carte de căpătâi cele două volume de „mistere” și să depășească situația – remarcată de autor – că „nu putea ști mai mult funcționarul [Primăriei, n. n.] din 2013 (*sic!* – n. n.) decât copistul Primăriei de la 1884 despre implicațiile [de această dată doar a, n. a.] unei banale litere” (I, p. 296) dar și „seceta de inspirație” (II, p. 103) care i-a lovit, nu o dată, pe predecesori; cartea abundă în redarea unor atare situații (v. deliciul de ineptii privitoare la Ulița Țicău, I, p. 382-383).

Cele „patru faze delimitate cronologic” din evoluția toponimiei moderne a Iașilor (II, p. 239-245) răzbat cu destulă pregnanță din întreaga lucrare. Poate, la o a doua ediție, va prinde contur și cea de a cincea fază, strict contemporană, în care să-și găsească locul și str. Cicoarei și prelungirea sa mai nouă, Dallas. Este o realitate care, deși anacronică, are tendința de a căpăta valențe mari în evoluția actuală a Iașilor.

Deși mărturisește dintru început că „«Eu nu strivesc corola de minuni» a mitologiei ieșene, dar dacă asta se va întâmpla, paguba va fi colaterală adevărului istoric” (I, p. 9), d-nul Mircea Ciubotaru insistă cu fiecare prilej ce se ivește în calea-i cărturărescă asupra unei adevărate pandemii a istoriei: mitizarea. Așa face, bunăoară, în cazul bisericii cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din strada Sărărie, supranumită „Vulpe”, și – în subsidiar – la numele Copou unde, cu o undă de resemnare ironică, punctează: „drept

care îi urez [mitului – n. n.] viață lungă, atâta cât au legendele, care nu-s deprinse a muri vreodată” (I, p. 381). Lupta pentru demitizare e grea și, oricâte elucubrații, inutile într-un anumit context (II, p. 228), s-ar face întru lămurirea „știutorilor”, de fapt „știutacii” (dacă este permis și un asemenea barbarism), aceștia nu vor renunța în propovăduirea existenței vreunui tunel, atât la Iași cât și aiurea, care musai să treacă pe sub o mlaștină de altădată generată de un curs de apă. Cel ce scrie aceste rânduri și-a făcut o oarecare documentare asupra amplitudinii legendei și a formelor sub care este livrată în diferite centre urbane de la noi și de aiurea. Bine măcar că nu s-a lezat și toponimia...

Închipuindu-se stând într-o piață pavată cu bolovani, de felul celor ce vor ieși în urma secetei la arăturile din toamna anului 2021, încropitorul acestor rânduri și-ar dori să asculte graiul dulce al d-lui Mircea Ciubotaru rostind „povești cu isprăvi femeiești istorice” (*sic!* II, p. 193) dar își mărturisește aici și teama de a nu fi pus să recite „lista <misterelor> acestui serial” (II, p. 210), răpindu-i-se prețioasele exemplare, de altfel împrumutate, după citirea cărora v-a istorisit cele de mai sus. Nu de alta, dar colecțiile complete ale gazetelor de acum câțiva ani sunt și mai dificil de procurat.

Cârcotașii comozi sau cei grăbiți spun deja că este necesară, cum s-a sugerat și mai sus, o a doua ediție în care notele să fie dispuse la subsolul fiecărei pagini. Sunt sfătuiți aici să se adreseze la cei care s-au făcut „vinovați” de apariția în condiții calitative deosebite acestei ediții, Adela Roxana Ristea și Marius Ristea, cei care au realizat Design-ul și grafica computerizată. Sprijinul financiar va fi putând fi asigurat tot de Primăria Municipiului Iași și Muzeul Municipal „Regina Maria” din Iași, așa cum au făcut-o, cu generozitate generată de marea receptivitate la actele culturale de înaltă ținută, și la apariția ediției prezentate aici și a „micii” sale completării.

Stărnit de „basne” și-au făcut deja apariția prin fundacurile și gangurile în care se rostesc cuvintele pizmașilor. Cel ce iscălește această încercare de a prezenta o lucrare cu un prețios conținut științific îmbrăcată într-un limbaj de sorginte uneori rustică și ajuns la un nivel de șlefuire academică dar plină de savoare, o raritate, dacă nu un unicat în peisajul literar și istoriografic, va apăra ca un oștean al „voroavelor”, după a sa „putirință” onoarea acestei realizări. Va aștepta începerea „halc”-ului științific și va judeca tot după cele înscrise aici.

Ieșenilor și nu numai, istoricilor și nu numai, ar trebui ca, după apariția celor 10 volume de *Documente privitoare la istoria orașului Iași* datorate mult regretatului Profesor Ioan Caproșu și a volumelor prezentate aici, să li se întărească nădejdea scrierii unei mult așteptate *Istoriei a orașului Iași*. Dar până atunci se îndeamnă la a „ceti” „Misterele” onomastice ale Iașilor căci fi-va „de folos zăbavă”.

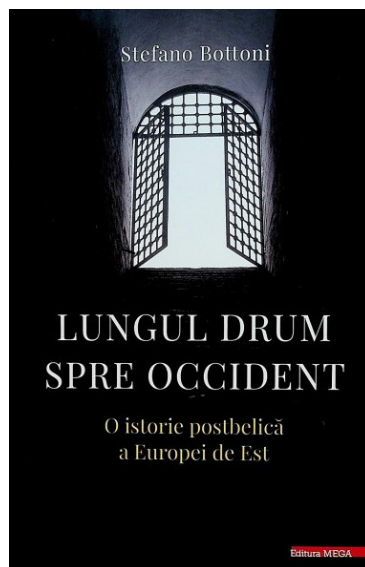
Stefano Bottoni, *Lungul drum spre occident. O istorie postbelică a Europei de Est*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2021, 360 p.

Stefano Bottoni este lector la Universitatea din Florența. Anterior, acesta a lucrat în cadrul Institutului de Istorie al Academiei Maghiare de Științe, colaborând, concomitent, cu prestigioase institute de cercetare a istoriei din Europa, în diverse proiecte. Specialist în istoria relațiilor interetnice și în politici de naționalizare sub comunism, acesta are o vastă experiență de cercetare atât în Ungaria, cât și în România, publicând cărți și studii de specialitate cu privire la istoria Europei de Est în perioada comunistă și post-comunistă, precum *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1956-1959)* [The revolution of 1956 and the Hungarian minority in Romania – main editor]. Miercurea Ciuc/ Csíkszereda, Pro-Print Kiadó, 2006; *Transilvania rossa. Il comunismo romeno e la questione nazionale, 1944-1965* [Red Transylvania. The Romanian communism and the national question, 1944-1965]. Roma, Carocci Editore, 2007.

Lucrarea asupra căreia ne vom apleca atenția, *Lungul drum spre occident. O istorie postbelică a Europei de Est*, a fost publicată în 2021, la editura Mega din Cluj, cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc. În forma inițială, lucrarea a apărut în 2017 la Indiana University Press, Bloomington sub titlul *Long Awaited West: Eastern Europe since 1944*, titlul în limba română nefiind unul în traducere directă. Ediția în limba română a volumului își propune o analiză a principalelor evenimente care au stat la baza evoluțiilor post-belice ale Europei. Stefano Bottoni încearcă să explice anumite aspecte ale contemporaneității, raportându-se la un trecut nu foarte îndepărtat.

Lucrarea este structurată în șase capitole mari prin intermediul cărora autorul urmărește să prezinte evoluția fostului spațiu comunist printr-o abordare amplă asupra evenimentelor postbelice, fiind bine documentată din punct de vedere bibliografic. Capitolele sunt acompaniate de o *Prefață*, *Introducere* și *Epilog final*. La acestea se adaugă o consistentă listă bibliografică și un *Indice*, foarte folositoare pentru o astfel de lucrare.

În prefața lucrării autorul se declară mulțumit de faptul că, deși au trecut trei ani de la apariția inițială a volumului, acesta nu a fost pus în situația de a-și modifica, într-o manieră sau alta, rezultatul cercetării. Altfel spus, ținând cont de raportarea autorului la actualitatea zilelor noastre și, în aceeași măsură, la evenimentele petrecute în ultimii ani,

demersul acestuia rămâne deocamdată valabil, reușind să ofere explicațiile necesare înțelegerii prezentului prin raportarea la trecut.

Stefano Bottoni reușește, în cele 360 de pagini ale cărții, să se adreseze nu doar specialiștilor în domeniu, ci oricui este interesat de evoluția spațiului estic al Europei. În acest sens, pledoaria autorului începe prin explicarea conceptului care a stat la baza lucrării, „Europa de Est”. În opinia sa, „Europa de Est” nu a reprezentat niciodată o graniță geografică, ci mai curând imaginea unui occident „dezvoltat” asupra unei zone mai puțin dezvoltate.

Primul capitol al lucrării, *Pe țărâm sovietic*, debutează cu o prezentare a factorilor care au dus la schimbările apărute în a doua jumătate a secolului XX, autorul urmărind prezentarea modului în care „Europa de Est” s-a aventurat în cadrul celui de-al Doilea Război Mondial. Autorul reușește să explice, într-o manieră comparativă, ce a însemnat poziționarea geografică a României în Est, dar și modul în care a fost etichetată „Est-ul Europei” sub sfera de influență a Uniunii Sovietice. Pentru acest demers, Stefano Bottoni trece prin teme care țin de Holocaust, întâlniri inter-aliat, problema procentajelor, acapararea puterilor statale de actorii sovietici. Analizând din punctul de vedere al problematicii abordate, credem că informațiile din „Introducere” ar fi putut fi incluse, la fel de bine, și în paginile primului capitol, acesta din urmă fiind doar o continuare în explicarea apariției conceptului actual de „Europa de Est”.

Capitolul II, *Teroare și dezgheț*, reușește să treacă în revistă evoluția est europeană imediat după intrarea în sfera de influență a Uniunii Sovietice, autorul reușind, pe scurt, o descriere a stării de fapt din „lumea nouă” apărută. Totodată, Stefano Bottoni realizează, în paginile acestui capitol, o importantă analiză diferențiată între primii ani ai hegemoniei staliniste și sfârșitul acestei perioade. Informațiile cuprinse în cadrul acestui capitol nu fac altceva decât să ofere o bază a ideilor pe care acesta le va așterne pe hârtie în continuarea cărții. În opinia lui Bottoni, aceasta este perioada în care diferențierea Est-Vest începe să prindă contur. Ideile expuse în acest capitol sunt unele pertinente. Într-un exercițiu de imaginație, conturarea conceptului actual de „Europa de Est” își are originea în anii stalinismului, această perioadă reprezentând bazele pe care societatea est europeană s-a dezvoltat, indiferent de schimbările survenite ca urmare a morții liderului sovietic și a încercării de demonizare a acțiunilor sale, cel mai elocvent exemplu fiind cazul statului român. În acest sens, autorul subliniază că „Moartea lui Stalin nu a adus o schimbare majoră în direcția politicii din România (...) Gheorghe Gheorghiu-Dej a inițiat procesul de destalinizare, fără însă a afecta fundamentele ideologice ale sistemului comunist” (p. 112-113).

Ca orice sistem care prinde rădăcini, nici sistemul socialist nu a fost lipsit de apariția unor crize interne. Asupra acestora, Stefano Bottoni s-a aplecat în capitolul al III-lea al lucrării, *Crize politice și consolidare socială*, prin intermediul căruia a realizat o amplă analiză a principalelor crize apărute, după moartea lui Stalin, în Estul Europei, începând cu

evenimentele din Ungaria și Polonia din 1956. Interesant este faptul că autorul nu face referire la protestul muncitorilor din RDG din 1953. Cu toate acestea, Bottoni reușește să explice mecanismele care au stat la baza crizelor socialiste într-o manieră riguroasă. Capitolul al III-lea este cel în care autorul face o amplă concluzie de etapă, realizând o evaluare rigidă a modului în care Europa de Est s-a dezvoltat. Astfel, trecând peste faptul că regimurile impuse de Moscova au fost unele din cele mai dure regimuri din istorie, Stefano Bottoni aduce în atenția cititorilor și elementele „pozitive” ale regimurilor Est Europene, analiza sa îndreptându-se cu precădere spre sfera economică.

Pentru cel de-al patrulea capitol, *Declinul și dispariția blocului sovietic*, autorul păstrează același mod de analiză a evenimentelor. Trebuie remarcate, cu siguranță, temele abordate în cuprinsul acestui capitol. Bine alese, acestea sunt capabile să transforme lucrarea lui Bottoni într-o sinteză bine încheiată, fără a cădea în capcana dezvoltării inutile a unor subiecte. În paginile capitolului al patrulea, cititorul poate înțelege mult mai bine evoluția conceptului de Europa de Est, fiindu-i expuse motivele pentru care diferențele dintre Est și Vest au devenit atât de clare. Colapsul inevitabil al socialismului a făcut ca amprenta est europeană să fie una bine definită și recognoscibilă chiar și în prezent. În acest sens, pentru a explica schimbările de la finalul anilor 1980, Stefano Bottoni spune că „Declinul Europei de Est a fost strâns legat de apusul Uniunii Sovietice” (p. 181).

Capitolul cinci, *Întoarcerea la Europa? Galaxia post-comunistă*, susține și completează informațiile expuse în capitolul anterior. În paginile sale, Stefano Bottoni descrie Europa de Est a anilor 1990. Căderea URSS și destrămarea blocului socialist a atras după sine un val de evenimente în cadrul căruia estul Europei a căpătat o imagine și mai puternică. Neajunsurile din perioada regimului comunist și vidul de putere rămas după căderea acestuia în statele est europene au condus, în cele din urmă, la apariția unor crize majore în această parte a continentului. Acest capitol prezintă modul în care Europa de Est și-a început drumul spre Vest. În acest sens, Bottoni spune că „Moștenirea imperială sovietică s-a dovedit în curând a fi un obstacol major în calea integrării zonelor semi-periferice ale continentului în noul context pan-european” (p. 227).

Ultimul capitol al lucrării, *Europa de Est astăzi. Periferie Vestică sau zona tampon?*, constituie, fără dar și poate, apogeul lucrării de față, prezentând factorii care au dus în cele din urmă la ceea ce cunoaștem noi astăzi. Cititorul va descoperi că „Europa de Est” nu mai reprezintă, în momentul de față, doar imaginea vestului despre celălalt. Mai mult decât atât, prin angrenarea în mecanismele euro-atlantice, Estul Europei tinde spre aceleași idealuri vestice care i-au lipsit în anii Războiului Rece. Prin lecturarea acestui capitol cititorul va trăi senzația că Estul Europei a ajuns, în cele din urmă, să împărtășească aceeași istorie cu lumea Occidentală.

Temele de gândire expuse în *Epilog* nu fac altceva decât să ridice semne de întrebare asupra viitorului pe care „Europa de Est” îl are. Bottoni identifică anumiți factori care ar putea duce, în cele din urmă, la o „repetare” a istoriei, această parte fiind

mai mult un semnal de alarmă tras de autor. Cu toate acestea, este greu de spus, cum și încotro, va evolua acest spațiu.

În opinia noastră, *Lungul drum spre occident. O istorie postbelică a Europei de Est* este o lucrare de popularizare, bine gândită, o sinteză de istorie cu rolul de a face cunoscute părți ale trecutului nu foarte îndepărtat, unui număr cât mai mare de cititori. Viziunea lui Stefano Bottoni asupra lumii actuale este una bine conturată, deși acesta ar fi putut să se aplece și asupra unor alte momente din perioada analizată. Desigur, o astfel de încercare ar fi putut beneficia de o mai mare acoperire arhivistică, fapt ce nu îi scade din importanță. Considerăm că demersul lui Stefano Bottoni este unul care își poate atinge scopul. În ansamblu, este o carte pe care o recomand tuturor celor pasionați de subiectul evoluției Europei de Est.

Valeriu-Bogdan PREDA